

„Szurcsik úr mosolya aranyat ér”

Akik járatosak a művész munkásságában, azok tudják, hogy 1999-ben, a Stúdió Godot Galériában Szurcsik már rendezett egy kiállítást, amelynek ugyancsak *A varázsló kertje* címet adta. Maga az 1995-ben készült kis mű kiemelve fogadja a látogatókat, s bár nem hivalkodik, mégis emblematikus, hiszen e nagy, átfogó tárlat védjegyévé is vált. A bűvös szókapcsolat először mindenkiben Csáth Géza és Gulácsy Lajos játékos, mesészerű világát hívja elő, s valamiféle elvagyódás-hangulatot kelt, talán Itáliába, talán Na'Conxipán képzelt országába, amely Japán és a Hold között helyezkedik el. Fantáziában Szurcsik birodalmában sincs hiány, azzal a különbséggel, hogy nem szeretnénk elutazni egyik tartományába sem. Inkább menekülőre fognánk, de ez nem lehetséges, mert ez a birodalom a Föld és a *Föld* között található. A képek láttán azonnal lefoszlik rólunk a bűbáj: kiderül, hogy ebben a „valóságban” nincs helye semmiféle andalító nosztalgizálásnak. „*A Janus-arcú varázsló, aki nemcsak kettős, de akár százféle alakot is ölthet, feje, mint egy tartály, újratölthető, kertjében festett virágok burjánzanak, vagyis virtuális varázslat ez. Az emberekben mindig ott él a varázslat öröme és csodálata, de vigyázni kell a varázslókkal*” – figyelmeztet a művész. (Fekete Judit: *Varázslók és emberarcú tárgyak. Beszélgetés Szurcsik Józseffel új kiállításáról. Magyar Nemzet, 1999. december 30. 11.*)

Pár évet lépünk vissza az időben. 1994 nyarán, a *Kurir* reggeli kiadásának egyik kis híre az Atrium Hyatt szálloda elegáns Jagelló termében lezajlott sajtótájékoztatóról számolt be. Ebben arról tudósítanak, hogy a Móczán Péter vezette *East* együttesnek korábbi két nagylemeze megjelent CD-n, illetve, hogy szeptemberben koncertjük lesz a Budapest Sportsarnokban. A cikkíró megemlíti a rövid életű *Art Reaktor* zenekart, ahol Szurcsik szintén a színpadi látványért volt felelős, emellett persze zenészként is kipróbálta magát. Az őt széles mosollyal megörökítő fotó alatt az igencsak lelkesítő „Szurcsik úr mosolya aranyat ér” képaláírás olvasható. (Hetsi Péter Pál: *Hűséges játékok. Kurir, 1994. június 3. 15.*). Szembetűnő azonban, hogy a művész figurái soha nem mosolyognak. Ugyanakkor az első pillantásra taszító, brutál-metál figurák, a Dolph Lundgren-hajú, bőrnyakú profilfejek a következő festményeken lassanként megszeliődnek, hosszas nézegetés után a földből kinövő, architektonikus és emlékműszerű idomok hámló felületeikkel, romszerűségükkel már-már megszokott ismerőseinkké lépnek elő. A New Yorkban készült, valóban felhőket karcoló építmények Fritz Lang *Metropolis*ának falanszter-olvasata felé löknek bennünket, viszont a művész instrukciója, hogy *A lélek geometriájának* mintázatai közé kerültünk, visszatérít saját ösvényére, azaz a varázsló kertjébe.

A mostani kiállítást indító *Rendszerváltó panoptikum* szekció idézte fel ezt a három évtizedes pillanatot, nemcsak azért, mert az *Art Reaktor* plakátja és az *East* lemezborítói itt hevernek a tárlókban, hanem azért is, mert az 1970-es évek végétől eszmélkedő, a kötelező sorkatonaságot még Hódmezővásárhelyen, Kalocsán vagy Szombathelyen letöltő „egyemista eltársak” sajátos generációt alkotnak. Közvetlenül nem élték át az 1956-os eseményeket, amelyről szűkebb és szélesebb környezetük hangosan ellenforradalomként, suttogva forradalomként beszélt. Az 1980-as évtizedre esett nemcsak eszmélkedésük, hanem annak az új, alternatív gondolkodást ígérő és igénylő magatartásformának a részesei lehettek, amelynek ugyanúgy inspiratív elemei voltak Beke László előadása és György Péter Kassák-szemináriuma az egyetemen, vagy az *A.E. Bizottság* együttes színre lépése, a Zuzu–Vető és a Böröcz–Révész párosok performanszai. Ez az időszak a szamizdat virágkora, az utazások révén pedig személyes megtapasztalása a

diktatúrának és a szembeszegülés lehetetlenségének Romániában, másfelől a tömegmozgalom esélyeinek Lengyelországban.

A radikális ellenállási módok mellett a civil kurázsi sok, alig érzékelhető árnyalata jelent meg; mindezek ma az Artpoolban intézményesen kutatott és gyűjtött *courage* megnyilvánulásai közé tartoznak. (Személyes emlék: a nyolcvanas évek elején Szurcsik sötétkék posztóból készült postáskabátban járt, rajta tüntetően egy kis Lenin-jelvénnel, amire én egy narancs-fehér-zöld indiai zászlóval reagáltam, középen a Tan kerekével, amely messziről – legalábbis szándékom szerint – az 1956-os lyukas magyar zászlót imitálta. Legnagyobb sajnálatomra nem vette észre senki.)

Akkor azt hittük, miénk a jövő. Most már az sem igazolható, hogy egyáltalán miénk volt-e a múltunk. De azért eltitkolt szorongásainkkal együtt önérzetesen-kurucosan hajtogatjuk: az egyik múlt bizonyosan. Nézzük csak meg: a *Fekete-fehér kor* titulust viselő szekcióban az *Átjáró a múltba* (2012) hasábféjű, maskulin félaktjai tanácstalanul ácsorognak, de *A tulajdonos* (2013) fehérgalléros-nyakkendőös figurája sem magabiztosabb, s valójában *A két bajnok* (2013) sem igazán tudja, miben is győzedelmeskedett. Kontrasztként pedig ott az *Alattvalók* (2015) nagyméretű változata: bennük sohasem merül fel kétely, mindig egyértelmű számukra a kijelölt út, a politikai elv- és nyelvcsapás iránya. (Eredetileg az *Élet és Irodalom* 1991 decemberi számában találkozhattunk először a rajzzal, akkor felhőtlenebbül neveltünk rajta.) „*A képek a ma emberéhez szólnak úgy, hogy talán nem is a máról, de nem is a tegnapról beszélnek. Hanem a létezésről, egyetemes problémákról. Nem beszélnek direkt módon nemzetről, politikáról, közösségekről, családról. Leginkább csak az egyénről*” – nyilatkozta ekkortájt a művész. (Szurcsik József: *Műveimről. Műút*, 2013. 3. sz. 55.)

A *Nyugtalan idők* műcsoport tájképein aztán a humán ábrázat is eltűnik, amit finoman előlegez meg az *Ideális táj szereplők nélkül* (2016) című képecske. A tüzetesebben vizsgálódó még észrevehet két emberi arcot formázó sziklaalakzatot, de a nagy képeknél hiába fürkészzük a partvonalat, a fák lombjait, vagy a felhők szeszélyes gomolygását. Mintha hiába visszhangzott volna el annak idején a költő próféciaja: „*Vigyázók, hiába vigyáztok, óh, jaj, vigyázók, hiába / vigyázunk, mert újra és újra leesik a sárba az Embernek arca.*” (Ady Endre: *Ésaiás könyvének margójára*). Tanultuk, hogy a költő ezeket a sorokat a Nagy Háborúban írta. Lassanként tudatosul, hogy most mi is háború közepette hallgatjuk. A festmények előtt többekben megfogalmazódott már, hogy vajon a Teremtést megelőző tájat vagy egy végpusztulás utáni vidéket szemlélünk (*Ismeretlen hely*-sorozat, 2017)? Kik lesznek az új lakók? Az űrsztrádán éppen kigyulladó ufójában navigálni próbáló ET-pilóta? A lángoszlopokban zuhanva érkezők? A kilátástalanság érzetét tovább fokoznak a *Haláltánc* sötét szemüregű, koponyás fellépői, de ők is csak egy halálos komédia részvevői (*Meghívás egy színjátékra*, 2020), akárcsak a szomorkásan szép vonású, igéző tekintetükkel csábító nőalakok, akik el-eltűnedeznek a mozgásban lévő, transzparens síkok látszatrétegei között (*Kibontott valóság*, 2023). Kik vagyunk, honnan jövünk, van hová mennünk? – teszi fel az örök kérdéseket a porondmester, a nagy illuzionista, a kertjének labirintusába csalogató varázsló. Álmodók, megsebzettek, helykeresők, vagy reménykedők vagyunk?

A talán túlságosan sötétre hangolt záróképek ellensúlyozására, bátorításul egy apró történet az 1980-as évekből. Valahol Székelykeresztúr táján, az egyik állomáson a lakodalomból érkező család tagjai próbálják az alacsony peronra lesegíteni a kucsmás, bajuszos, kalimpáló atyafit. A felesége hátizsákjánál fogva fentről ereszti, a lányai alulról támogatják az öreget. Amikor végre

szilárd támaszt érez a lábai alatt, körülnéz, s csak annyit mond: „Nem kell beszarni!” Mivel most zajlik az Art & Antique vásár, nyomatéku­kul még egy zárómondat a jelenlévő műgyűjtő, műkereskedő barátainnak is: „Ne feledjék, ne feledjük, Szurcsik úr mosolya aranyat ér!”

Múcsarnok, 2024. február 29.

Szücs György